

Szeged

2019. július–augusztus

A Város folyóirata

A szeged-felsőtanyai **VESZELKA-CSALÁD**

OLASZ SÁNDOR és a **TISZATÁJ**-ügy

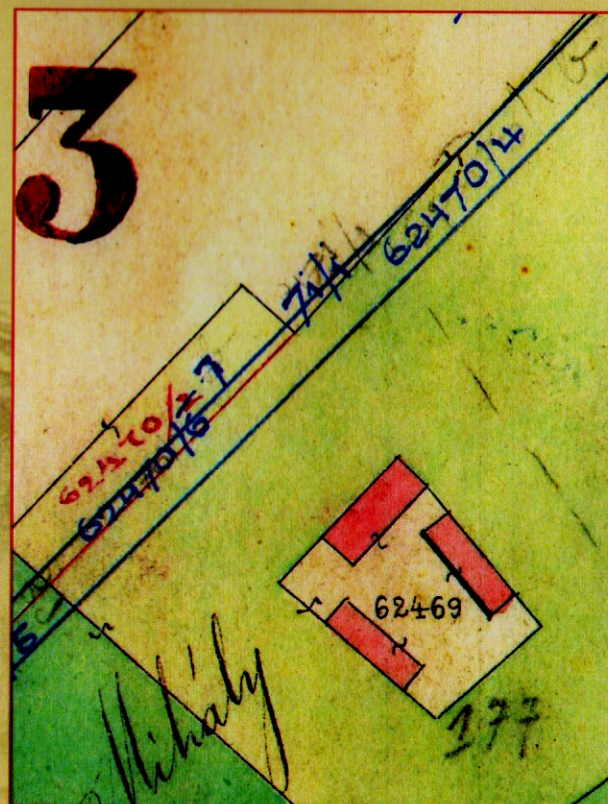
A RUDNAY-MŰVÉSZTELEPPEL

AZ ELTŰNŐ PALÁNK NYOMÁBAN

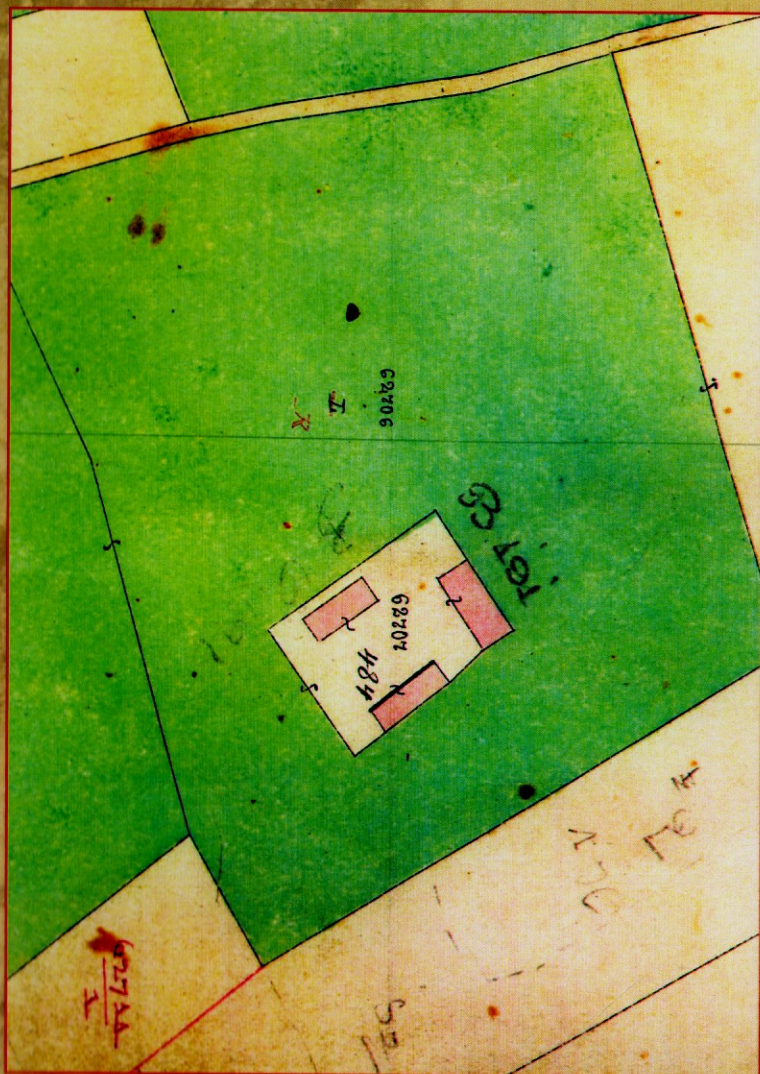
Portrébeszélgetés **TÓTH PÉTER** zeneszerzővel

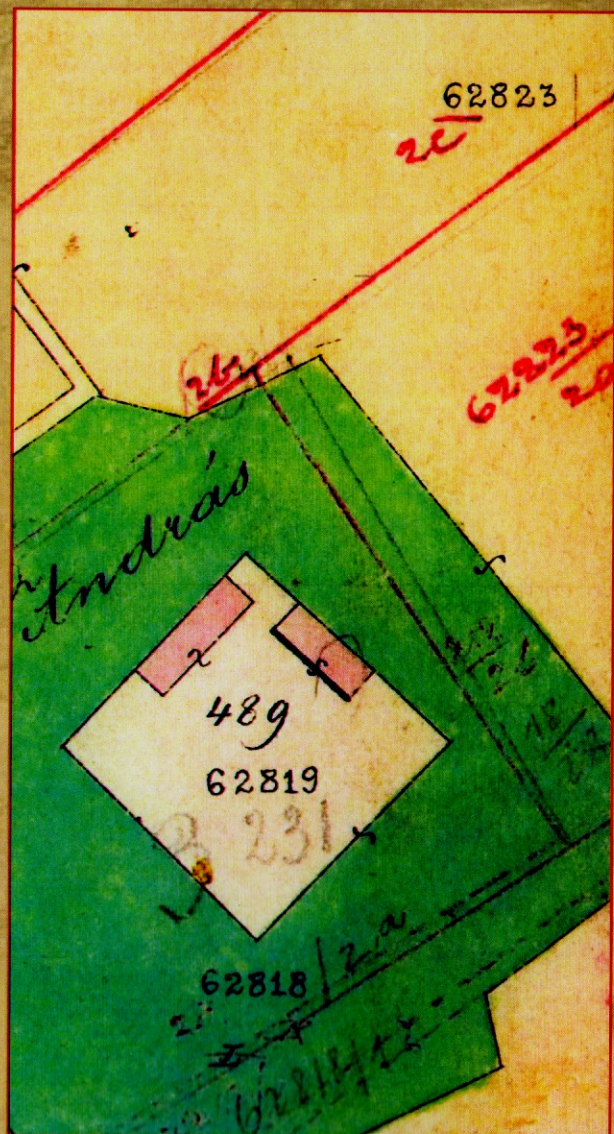
1. II. katonai adatfelvétel (1861-1866 között)

2. Veszélka Mihály tanyája
(1887: 66. szelvény) →

4. Veszélka András tanyája ↑

3. Veszélka Imre tanyája
(1887: 74. szelvény) ↓

5. Veszélka Sándor tanyája
← (1887: 66. szelvény)

6. Veszélka Mihály és Imre Julis
(1887: 66. szelvény) →

7. Veszélka János tanyája
→ (1887: 67. szelvény)

JUHÁSZ ANTAL

A szeged-felsőtanyai Veszélka-család

A Veszélka családnév szépirodalom és történelem iránt érdeklődők körében ismert, elsősorban Móricz Zsigmond Rózsa Sándor-regényéből és 19. századi betyártörténetekből. Veszélka Imre Rózsa Sándor egyik legkedvesebb társa volt. Az utóbbi idők-ből elegendő Veszélkáné Gémes Eszter Történetek Rózsa Sándorról című könyvére és Veszélka Attila Veszélka Imre. Rózsa Sándor legkedvesebb cimborája és én című regényes életrajzára utalnom.¹ Gémes Eszter írása családi visszaemlékezések átélte, néhol írói erényeket fölillantó megörökítése, Veszélka Attila könyve pedig szorgos adatgyűjtés és könyvészeti kutatás alapján írt élettörténet.

Szándékom az igen népes, kiterjedt Veszélka-família életének, tanyáinak és gazdálkodásának földterítése a 18. század végétől a közelmúltig.

A cseh és szlovák *vesely* szó vidám, jókedvű jelentésű, az ebből származó *veselka* kifejezés pedig vidám, jókedvű embert jelent² A Bálint Sándortól felkutatott családi hagyomány azt tartotta, hogy az ősök felvidéki tót legények voltak, akik köménymagot, orvosi füveket árultak, *olejkárok* voltak.³ A család eredetéről fennmaradt egy másik emlékezés. Eszerint hárman jöttek Kassa környékéről az Alföldre, ketten testvérek, valószínűleg gu-lyások vagy juhászok. Az 1700-as évek első felében Szeged felsővárosi határában „Fehér-tó szélétől a balástyai pusztá széléig vettek földeket és az első Veszélka 1738-ban jelent meg Szegeden.”⁴

Mind a két emlékezés megalapozott, elfogadható. Magam az utóbbit tartom valószínűbbnek, mivel az állattartásból nagyobb jövedelemre lehetett szert tenni, mint a vándorkereskedésből és az először megtelepedő Veszélkák sok földet, száz holdat vagy nagyobb szállásföldeket vettek. Emellett a család férfitagjai általában sok jószágot tartottak, többen különösen a juhtenyésztésben tűntek ki.

Szeged 1776–1777. évi kéziratos térképe Palánkban, az „árkon túli” településrészen a 359. számú telek tulajdonosának Veszélka Jánost jelöli.⁵ Ő föltehetően azonos azzal a Veszélka Jánossal, aki 1771-ben Csongrádon kötött házasságot Gálffi Katalinnal, de 12 gyermekük már Szegeden született és a palánki templomban keresztelték őket. Csak négy gyermek élte meg a felnőttkort, közöttük András (1790, Palánk–1845, Szeged-Rókus), felesége Földi (Fődi) Rozál (1792–1873, Szeged-Rókus), aki tíz gyermeket szült. Szeged-szállás 489. szám alatt volt tanyájuk. Gyermeküket részben a városban, Rókuson, részben Kisteleken keresztelték, ami a városi ház és a tanya közötti kétlaki életmódra utal. A tanyához jóval közelebb volt Kistelek, mint Szeged, ezért a tanyákról gyakran Kistelekre vitték kereszteltetni az újszülöttet. Az 1800-as években a család már a Szeged-szállás 2066. számú tanyán lakott.

Felesége korai halála után Veszelka József 1799-ben újra nősült: második házastársa Szalma Anna 82 évesen halt meg, 1849-ben. Második házasságából született gyermekeiről az alábbiakban írok.

Csongrádon keresztelték a Veszelka József–Bősi Anna házaspár gyermekeit is. Lakóhelyüket nem tünteti fel az egyházi anyakönyv, de bizonyos, hogy a városban vagy határában lakhattak. Gyermekeik: Ferenc (1753), Pál (1758), József (1760), Antal (1762), Mária (1762) és Erzsébet (1768). Évek múltán Veszelka Józseffel már Szegeden találkozunk, ahol 1785-ben, 25 évesen kötött házasságot Horváth Barna Erzsébettel (1760–1798 Szeged-Palánk).⁶ Az anyakönyvek státusát *nobilis*nak, vagyis nemesnek jelölik. Nem tudjuk, mikor és hogyan került Csongrádról Szegedre. Lehetséges, hogy a kedvezőbb életfeltételek, pl. legeltetési lehetőségek csábították a nagyobb határú városba. Az a különleges történet maradt fenn róla, hogy levágta szomszédja lovának farkát és sörényét amiért pénzbüntetéssel sújtották. Egy ma élő Veszelka-leszármazott úgy véli, igen rátarti, nyakas ember lehetett. Nemesi kiváltsága jogcímén többet megengedhetett magának, mint mások. Nyolc gyermeke született, közülük István (1787, Szeged-Palánk–1857, Kistelek) alapított családot. Felesége Répás Erzsébet (?–1875, Kistelek), Szeged szállás 481. számon volt tanyájuk amire még visszatértek. Leszármazottaikat *Vasas Veszelkáknak* említették.

Veszelka Mihály tanyája, az „öreg” tanya (Balástya kapitányság 179.) 2018-ban

Veszelka József és Szalma Anna gyermekei:

Veszelka Imre Mihály (1799–1861, Szeged-Palánk), felesége Nagy Ilona húsz évesen meghalt 1824-ben, egyetlen gyermekük Imre (1824, Szeged-Rókus–1900, Szeged-Felső-

központ). Az özvegy Borbola Katalinnal kötött házasságot, akitől öt fiú és két lánygyermek született. Halálakor státusa cívis, lakcíme Palánk 480. Leszármazottait Imre Veszélkának nevezték.

Veszélka Pál (1802, Szeged-Palánk–1871, Szeged-Rókus) – Első felesége Lippai Franciska (1806–1849, Szeged-Rókus). Gyermekük: Pál (1826–1908), István (1829–1895), János (1836–1891), Katalin (1838–?), Rozál (1841–?), Ferenc (1843 Szeged-Rókus – 1904, Szeged-Felsőközpont). Tanyájuk Szeged szállás 531. Státusa cívis. Második felesége Mucsi Ágota, gyermekük: Ilona (1851–1910), Rozál (1853–1899), Mihály (1857–1888), Ágnes (1862–?). Leszármazottai lettek a Pál Veszélkák.

Veszélka András (1803–1831) – Dóczi Teréz (?–1831). A kolera járvány okozta az egész család halálát.

Veszélka Ferenc (1805 Szeged-Palánk–1887 Kistelek) – Gátser Anna (1813 Szeged-Alsóváros–1896, Kistelek)

1830-ban Szeged-Alsóvároson kötöttek házasságot. Lakásuk az anyakönyv szerint Villae Szeged 2055, más megjelölése Szeged szállás 531. Státusa cívis. Tizenegy gyermekük született: öt fiú és hat lány: Ferenc (1831– ?), Rozália (1832– ?), Imre (1834–1849), Apolló (1837– ?), Julianna Franciska (1839–1919), Antal (1841–1916) Veron és Anna (1845–?), Sándor (1847–1889), Ilona (1850– ?), Ilona (1851–1903), Ferdinánd (1853, Kistelek–1929, Szeged), Leszármazottait *Ferdi Veszélkának* nevezték.

Veszélka Mihály (1811–1813)

Veszélka Veronika (1814–1815)

Veszélka József György (1816, Szeged-Rókus–1866, Szeged-Rókus) – Gátser Ilona (?–1863, Szeged-Rókus)

1838-ban kötöttek házasságot Szeged-Alsóvároson. Fennmaradt az a történet, hogy 1848-ban Rózsa Sándor szabadcsapata az ő méneséből való lovakon indult a szabadságharcba. Évekkel később az üldözött betyár ezen a tanyán húzta meg magát, amikor észrevették, hogy két pusztázó közeledik a tanyához. A szerűn éppen gabonát nyomtattak – Rózsa Sándor gyorsan levette a lajbit, kalapot nyomott a fejébe, fogta a gyeplőt és beállt nyomtatni. Megérkeztek a pusztázók. – Látták-e erre Rózsa Sándort? – kérdezte az egyik. – Nem láttuk – felelte a gazda, miközben a betyár az ágyás közepén hajtotta körbe-körbe a nyomtató lovakat. A pusztázók elmentek, hogy keressék tovább a körözött betyárvezért. Rózsa Sándor átöltözött. Így jártak túl a pusztázók eszén.

Visszatérve a családtörténet korai forrásaihoz, az anyakönyveken kívül Vedres István és munkatársai 1800 és 1822 között készült térképszelvényei adnak témánkhoz adatokat. Szeged-Felsőváros határában Veszélka János – Veszélka Pállal közösen – 132 holdas, Veszélka József 75 holdas kaszálótelket, más megnevezéssel szállásföldet birtokolt.⁷ Kaszálók a felsővárosi határban a nagyobbak közé tartoztak: több módos cívisnek pl. Kolb Ferencnek, Szilber Jánosnak, Vékes Jánosnak és a felsővárosi minorita egyháznak volt az övékénél nagyobb szállásföldje.

A kaszálók biztosították az állatok téli takarmányát és ott teleltették a tavasztól késő ősziig közlegelőként tartott szarvasmarhákat, lovakat, juhokat. A telelő jószágoknak istállót, juhszint vagy sopát építettek és nagyobb kaszálókban az állatokat őrző gulyásnak,

juhásznak, béresnek kezdetleges hajlék épült. Szegeden Balla Antal 1776–77. évi áttekintő határtérképe után Giba Antal 1836 és 1840 közötti térképe nyújt részletgazdag képet a szállásföldek épületeiről.⁸

A szabad királyi városban az önálló kézművesek, kereskedők, mezei gazdák és más foglalkozásúak bizonyos pénzösszeg megfizetésével polgárjogot szerezhettek. A polgárok 1796–98. évi összeírásában három Veszélka szerepel: János, József és Pál.⁹ Bizonyára nem véletlen, hogy éppen ők, hiszen forrásainkban velük találkozunk először. Utóbb cívis lett Veszélka Mihály, Imre és ifjabb Veszélka Pál „polgárfi, mezei gazda” is. Mindegyikük négy forintot tett a Város kasszájába, de tehetős kereskedők, iparosok, ügyvédek ennek kétszeresét, sőt többszörösét rótták le, hogy polgárjogot kapjanak.

Az 1850-es évek elején Szeged városa megkezdte a nagy kiterjedésű közlegelők, ismert néven puszták kiosztását. 1850-ben a Városnak az alsó- és felsővárosi határrészen még közel 63 ezer hold külső legelője volt. A legelőosztás nyilvános árverésen történt, ahol a legtöbbet ígérő lett a kikiáltott parcella. Az árverésekre megmozdult a környék földéhes parasztsága: földnélküli szegényparasztnok, törpebirtokosok, kisparasztnok mind földhöz akartak jutni, de a gazdák is törekedtek, hogy növeljék örökösödéskor osztódó birtokukat. Egymásra licitáltak, fölverték a föld hasznóbérét. A Veszélkák közül Pál, az 1393. számú tanya tulajdonosa 1866-ban 15, 1871-ben 30, 1881–84 közötti időre 10 holdat vett hasznóbérbe. Az 1881. évi árverésen Veszélka András 30, János 10 holdat bérelt.¹⁰

Évszázados eperfa a Veszélka tanya udvarán, előtte Szűcsné Veszélka Ágnes és a tanulmány szerzője

Szembetűnő, hogy a Veszélkák közül csak hárman és aránylag kevés földet vettek bérbe. Oka az lehet, hogy a 18. század végén szerzett 70–100 holdnyi örökföldek még nem (vagy kevéssé) osztódtak el egy-egy családban.

1854-ben az ún. „önkéntes államkölcson” fedezetére a Város 12 ezer hold közlegelőt adott hasznóbérbe 30 esztendőre. A nagy összegű hasznóbért négy vagy öt év alatt 8 illetve 10 részletben kellett megfizetni. A bérlet előnyösnek látszott, mivel 1–1 holdra kevesebb évi bér jutott, mint az 1852. évi parcellázásokon. Az ún. „harmincéves földek” hasznóbérletére 262 bérlő vállalkozott, egyetemleges felelősségvállalással.¹¹ A bérlők között öt Veszélka volt: Ferenc, József és Pál, lakhelyük a 2055. számú tanya, István és Imre, az ő otthonuk a 2066. számú tanya. A bérbeadott földek részint a balástyai pusztán, részint Felső-Csengelén terültek el. Mind az öten 100 hold körüli föld birtokosai,

Ferencnek (1805–1887), aki közülük a legmódosabb, több száz holdas birtoka volt. A szántóul, kaszálóul vagy legelőül használt bérlettel jelentős mértékben növelték földjüket.

Az 1854. augusztus 29.-én kötött haszonbéri szerződést mind a 262 bérlő ellátta kézjegyével. Az öt Veszélka közül Ferenc és József tudta aláírni nevét, hárman keresztet húztak a papírra, miként a bérlők túlnyomó többsége.

A II. országos katonai adatfelvétel (a térképek a borító belső oldalain tekinthetők meg) a balástyai iskolától északra, észak-keletre Összeszék tó környékén több kiépült gazdanyát tüntet föl. A tanyákat északnyugat felől két épületegyüttest több oldalról fasorok szegélyezik. Tizenegy tanya közül egy birtokosának nevét: Veszélka Józsefet jelöli a térkép készítője. Veszélka József tanyáját legelő, illetve kaszáló vette körül, azok mellett szántóföldek, vízállások voltak és a homokon kisebb-nagyobb szőlők.

Térjünk vissza az anyakönyvek tanulságaihoz!

Veszélka Andrásnak (1790–1845) és Földi Rozálnak (1792–1873) tíz gyermeke született, s közülük öt fiú és két lány élte meg a felnőttkort. Utódaikat *András Veszélkának* emlegették. Fiaik és házastársaik:

Veszélka Imre (1821–1909) – Bárkányi Anna Ő volt betyár Veszélka Imre, Rózsa Sándor cimborája.

Veszélka Péter (1826–?) Felesége Tűrös Anna.

Veszélka Antal (1877–1886) Felesége Veszélka Anna mint harmadfokú rokonságban állók, püspöki engedéllyel házasodtak.

Veszélka József (1831–1856) Betyárságra adta a fejét, elfogták és Szegeden felakasztották. Vallatásának és akasztásának történetét drámai erővel írta meg Gémes Eszter Felesége Takács Erzsébet.

Veszélka András (1834–1905, Szeged-Felsőközpont) – Kókai Erzsébet

1853-ban házasodtak. Kilenc gyermekük közül három fiú és három lány alapított családot. Közülük csak Andrást (1896–1927) említem, aki 1924-ben kötött házasságot a szintén balástyai Gémés Eszterrel (1901–1983). „Apósom sokat mesélt – írta önéletrajzában Gémes Eszter –, hogyan váltak a nagybátyjai betyárokká. Akkor ötlött eszembe, hogy megírom, amit hallottam, amikor Móricz Zsigmond betyárok könyvét elolvastam. Megdöbbenve vettem észre benne a tévedést... Móricznak azért nem sikerült kinyomozni, mert a Veszélkák ismeretlenek előtt letagadták, hogy a betyárok rokonai, ők emiatt a mai napig is szégyenkeznek. Pár éve halt meg Szegeden apósom húga, őt többször nyaggatták, de nem vállalta, (hogy elmondja az igazat) ... Pedig hozzájuk volt a betyárok szárított húsa zsákokba bevarrva. Ágnes néni a kötényébe húzott belőle és abból főzött...”

Veszélka András mihaszna, korhely ember volt, emiatt rosszul éltek. Felesége több alkalommal külön költözött, de visszafogadta férjét. Házasságukról őszintén vall *Mindig magam* című könyvében.

Amit Gémes Eszter fiatalasszonyként a Veszélka-családban hallott, évtizedek múlva, egy-két jó ismerőse buzdítására, megírta és elküldte a szegedi múzeum 1966. évi néprajzi

pályázatára. Pályadíjat nyert, írását az országos pályázat bírálói is elismerték és az RTV-Minerva Kiadó 1981-ben megjelentette.

Pontosan nem tudjuk, mikor csatlakozott Veszélka Imre (1821–1909) Rózsa Sándor bandájához. Az 1840-es évek vége felé már részt vett rablásokban, de valószínű, hogy az ötvenes évek legelején hagyott fel a mezei gazdálkodással. Testvérei tartóztatták, ám nem hajlott a jó szóra. Eladta 17 lánca (1 lánca föld = 1200 négyszögöl) örökföldjét egy birkáért és egy akó (52 liter) borért, amit cimboráival egy este elmulattak. Nyakába vette a pusztát és következtek a lólopások, a pesti vonat utasainak kifosztása Kisteleknél és más tolvajságok. Az 1960-as években Ráday Gedeont bízták meg a dél-alföldi közbiztonság és közrend helyreállításával. Veszélka Imrét 1869-ben fogták el, Rózsa Sándorral és több társával együtt állították bíróság elé. Az ügyvéd dr. Edvi Illés Károly, a korszak neves jogásza, a védőügyvéd a szegedi dr. Benke József volt, akinek Szeged-Felsőtanyán volt tanyája. Benke védőbeszédében azzal érvelt Veszélka Imre mellett, hogy büntetéseit az 1840-es években és 1852–53-ban követte el és azóta feddhetetlen életet élt családjával balástyai tanyáján. Veszélka felesége levelet íratott Ráday Gedeonnak férje szabadon bocsátása érdekében, ám Ráday hajthatatlan volt. A bírósági tárgyalás 1872 decemberében zajlott le: Veszélka Imrét 42 bűntényért, köztük 19 tolvajságért, 22 rablásért, 1 gyilkosságért (amit nem bizonyítottak rá) 15 évi börtönre ítélték. Ugyanakkor Rózsa Sándornak kötél általi halál, majd életfogytig tartó szabadságvesztés lett a büntetése.¹² A betyárvezért a szamosújvári fegyházba vitték, ahol 1878-ban hunyt el.

Veszélka Imre az illavai fegyházban töltötte büntetését, 1887-ben szabadult és András öccséhez ment segítségért. Öccse nem fogadta be, fejére olvasta vétségeit. Veszélka a szomszédos dorozsmai földön egy magányos asszonynál talált otthonra. Szegénységben, időnként unokaöccsei adományából éltek. 1909-ban halt meg, visszaemlékezés szerint koporsó nélkül temették el.¹³

Visszatérek a família másik ágára:

Veszélka József György (1816–1866) és Gácsér Ilona (?–1863) családjára. Az anyakönyvekből hét, családot alapító gyermeküket tudtam földeríteni.

Veszélka József (1839, Rókus–1917) – Fogas Rozál (1845–1941). 1862-ben házasodtak, felesége tehetős szatymazi gazdacsalád sarja. Gyermekük nem született, viszont három, három fiút és négy lányt fogadtak örökbe. A fiúk és egy lány éltek meg a felnőttkort.

Veszélka László (1841, Szeged-Rókus – 1884. Kistelek) – Vetró Terézia korai elhunytja miatt négyszer házasodott. Második felesége Imre Rozália, a harmadik Volford Bürgés Luca, a negyedik Tápai Roza. Mind a négyen közellakó gazdacsaládból származtak.

Veszélka Mihály (1843, Szeged-Rókus–1912, Kistelek) – első felesége Imre Ilona (1849–1873), tőle két gyermeke született: Julianna (1868–1914) és Anna (1869–1931). Második felesége Imre Julianna. Mindketten az igen módos Imre család szülöttei. Gyermekük: Mihály (1877–1908), Rozália (1882–1963).

Veszélka Ágnes (1849, Szeged-Rókus–1955, Szeged-Felsőközpont) – Rabi József (1841–1905) kisteleki gazdacsaládból

Veszélka Pál (1853. Rókus–1936. Kiskundorozsma) – Maróti Rozália (1859–1937) dorozsmai gazdacsaládból

Veszélka Julianna (1857, Szeged-Rókus–1950, Balástya) – Veszélka Sándor (1847–1889) első unokatestvérek voltak. Sándor örökölte a Szeged szállás 531. számú nagy tanyát. Az asszonyt a rokonok „Jula néninek” szólították. Nagyravágyó, urizáló asszony volt, *téssz-szonynak* (tekintetes asszony) szólíttatta magát. Kocsmájuk volt Szegeden. A második férj Pörtl Boldizsár (1864–1939) volt.

Szeged-Rókus 1996. számon volt házuk, gyermekeik ott születtek és a rókusai plébános keresztelte őket. Tanyájuk Szeged szállás 530. számú, amit a családban öreg tanyának emlegettek.

Veszélka Mihályt (1843–1912) Balástya kapitányságban 1880 táján tanyai kapitánynak választották. Másutt említettem¹⁴, hogy a tisztséget közösség által megbecsült, értelmes gazda töltötte be. Veszélka Mihály a megbízatást Imre Antaltól vette át, akivel közeli rokonok, hiszen felesége Imre-lány volt. Az öreg tanya megnevezés arról tanúskodhat, hogy a családnak egyik legrégebbi, vagy épp az első telephelye volt.

Veszélka Mihály tanyai kapitány (1843–1912)

Veszélka József György bátyja, Ferenc (1805–1857) ugyanabból a Szeged-Alsóvárosi családból nősült, mint öccse: felesége Gácser Anna. 1839–1840-ben a legtöbb adót fizetők jegyzékén a 14. helyen soroltál föl, 184 forint évi adóval. 414 magyar hold szántóföldje és kaszálója volt, állatállománya 900 juh, 12 jármos ökör, 11 tehén, 9 ígás ló. A mezei gazdák közül csak a szintén felsőtanyai Kordás Pál volt előtte, aki 12. a jegyzéken 241 forint évi adóval és a 18. adófizető az ugyancsak felsőtanyai Imre Mihály.¹⁵ A családi emlékezet is a 19. században legvagyonosabb Veszélkának tartotta. Gyermekeit fölsoroltam, közülük Sándorról, Pálról és Ferdinándról tudunk többet.

Sándor (1847–1889) püspöki engedéllyel nagybátyja lányát, Veszélka Juliannát (1857–1950) vette feleségül. Örökségül rá maradt a Szeged szállás 531. számú nagy tanya, amit az 1887-es kataszteri térkép alapján mutatok be. (a térképek a borító belső oldalain tekinthetők meg)

Pál első házasságából származó Ferenc fia (1843–1904) 1865-ben kötött házasságot a szintén tanyai Nagymihály Annával (1842–1915). Hét fiuk és öt lányuk született, Ferenc fiuk, a családban második Ferenc (1871–1935) Táborosi Juliannával kötött házasságot. Négy gyermek született: az elsőszülött Mihály (1897–1983) a szatymazi Kormányos Erzsébetet vette feleségül, aki három gyermeket szült: Mihály (1923–?), Ferenc (1925–1961), József (1926–2013). József felesége a dorozsmai földről származó Rácz Valéria (1928), kiváló emlékezetű adatközlő. Valéria lányuk (1953) – férje Imre József – szorgos gyűjtője családjuk történetének, számos adatot tárt föl egyházi anyakönyvekből.

A legfiatalabb gyermek, Ferdinánd (1853–1929) Pálffy Rozállal (1854–1938) kötött házasságot, akinek apja Szeged-Alsóvárosban paprikamalom-tulajdonos volt. Etel lányu-

kat (1881–1965) Imre János nagygazda (1871–1928) vette feleségül, s ezzel a környék két legmódosabb családjának sarjai kerültek össze. Ahogy mondták: „föld a földhöz” házasodott.

Időrendben haladva Veszelka Imre Mihály (1799–1861) elsőszülött fiának, Imrének a családjával folytatom.

Veszelka Imre (1824–1900) – Németh Veron (1826–1912)

Anyakönyvi bejegyzések szerint lakóhelyük „villae Szeged” 2066, ami a Szeged szállás 481. számú tanyával azonosítható. Tíz gyermekükről tudunk: négyen érték meg a családalapítást: József (1858–1941), Julis (1862–1899), Veron II (1864–1882) és Anna (1850–1935). Írott források és emlékezések csk József leszármazottairól adnak jó ismereteket.

Veszelka József (1858–1941) – első felesége Szűcs Julianna, Rozália lányuk fiatalon meghalt.

Második felesége Nemes Nagy Julianna (1865–1899); gyermekeik és családjuk: Julianna (1888–1929) – Csányi Pál (1883–?) Szeged-Felsőváros, Csuka u. 3.

Három gyermekükről tudunk.

György Imre (1889–1930) – Sisák Ilona (1895–1970).

Kisteleki gazdacsalád szülötte. 1914-ben esküdtek. Öt lányuk született, három élte meg a felnőtt kort és ment férjhez: Matild (1927–2016), Julianna (1928–1998), Gizella (1929–2006). A család történetére és további leágazására még visszatérek.

Veron (1891–1948) – Csukonyi József (1888–1946). Nem született gyermekük.

Etel (1892–?) – Kónya Ignác (1896–?). Két gyermekük volt.

Mihály József (1894–1956) – Sisák Mária (1902–1973). Hét gyermekük született, három kisgyermek-korban meghalt.

Harmadik felesége Börösök Etel (1880. Pálospusztá – 1953) Nyolc gyermek született: ketten érték meg a felnőttkort: Dezső (1908–1993) – Szabó Jolán (?). Egy lányuk született.

Igen lószerező gazda volt. Lovát betanította, hogy vezényszavára lefeküdjön a földre, majd felálljon. Egy ízben ittasan lefordult a nyeregből, ám egyik lába beakadt a kengyelbe. A ló hazavonszolta gazdáját, de a baleset miatt egyik lábára sánta maradt. A téesz-szervezőkor nem volt hajlandó önként belépni, ráadásul elöltöltős puskát találtak az istállójában, s ezért börtönnel büntették. Ötvenkét hold földje, állatállománya elúszott.¹⁶

Veszelka Erzsébet (1917–1999) – Berta József (1911–1989): négy gyermek született. Attila fiuk a pécsi egyetem tanárképző karán magyar-ének szakos, majd Szegeden filozófia szakos diplomát szerzett. Író, a család iránti elhivatottságtól indítva fölvette a Veszelka vezetéknévét.

Az *András Veszelkák* vonalát a Veszelka András – Kókai Erzsébet házaspár András fiával (1860–1946) folytatom. Számadógulyás volt, felesége Domonkos Teréz (?–1947), Szeged-Felsőközpont 713. számú tanyán laktak. Öt gyermeket neveltek föl: Mihály fia (1906–1990) a kisteleki Krizsán Matildot (1913–1995) vette feleségül. Mihálynak 7 holdja volt, felesége is örökölt, így a téesz előtt 12 kat. holdon gazdálkodott. Három fia született: Mihály (1936–), Sándor (1938–) és Péter (1940–). Utóbbi, mikor a családról

kérdeztem, azt válaszolta: „mikor gyerök mög legény vótam, minket úgy hívtak: Veszött Veszélka.” A vállalkozó szellemű Péter még legénykorában kis házat vett Sándorfalván, a portán házat épített és 1965-ben megnősült. Életvitelére, családjára még visszatérek.

Veszélka Mihály (1843–1912) és második felesége, Imre Julianna vonalát követve, Mihály fiuk (1877–1908) és Gémes Erzsébet házasságából született Lajos (1903–1968), aki asztalos szakmát tanult. Budapesten a Ganz-MÁVAG-ban dolgozott, ám a gazdasági válság miatt 1930-ban elbocsájtották. Hazament és gazdálkodáshoz fogott. A gazdabirtok akkorra elaprózódott, csak 4–5 holdat jussolt. Kertészkedett, termékeit és a gyümölcsöket a szegedi piacon értékesítette. Szomszédjával, „Rác szógorral” fogtak össze, mikor piacozni mentek. Törpebirtokosként 1 ló, 1 tehén, 1 anyakoca a szaporulatával, 8–10 birka, baromfi, a közeli vízállásban nevelődő számos kacska és liba volt az állatállománya.

Felesége a kiskunmajsai Szalai Margit (1910–1994), öt gyermekük született: Éva, Lajos, Ágnes (1938), akinek férje, Szűcs Lajos (1914–1992) fodrász volt és ő is fodrász szakmát tanult. Szegeden éltek.

Veszélka tanyák 1870-ben és 1887-ben

Szeged 1887. évi kataszteri térképe Balástya és Őszeszek tanyai kapitányságban 25 olyan tanyát jelöl, amelynek Veszélkák a tulajdonosai.¹⁷ Alig több, mint 100 év elteltével 25 tanyán gazdálkodtak a 3 telepes: János, József és Pál utódai. Az 1880-as évekig Veszélka József Alsótanyára került: a Csorva kapitányság 231. számú tanyán élt. Valószínű, oda házasodott.

Az 1870. évi országos népességi összeírás számba vette az egyes tanyán élők számát, nemét, foglalkozását, családi állapotát, írni-olvasni tudását. A népszámlálás anonim, de a sorszám alapján minden egyes tanya azonosítható a kataszteri térképpel, ahol a tanyák száma és a tulajdonos neve is szerepel. Föltehető, hogy a népszámlálás és a térképezés közti években a birtokos csak elhalálozás esetén változott, ám ez a tanyák azonosításában valószínűleg kevés hibalehetőséget jelent.

Az ábrákon közölt tanyák lakói 1870-ben¹⁸

régi házszám	tulajdonos	jelenlévő lakos	birtokos	éves cseléd	foglalkozás			foglalkozás nélküli 14 éven felül / alul				megjegyzés
					egyéb szolgáló	lakó	egyéb	ffi	nő	ffi	nő	
Szeged szállás 481.	Veszélka Mihály	8	1	2	1	–	–	–	2	1	1	–
484.	Veszélka Imre	7	1	2	–	–	–	–	1	1	2	–

489.	Veszélka András	10	1	1	1	-	-	-	2	3	2	Veszélka Imre, a betyár ebből szárm.
530.	Veszélka Mihály és Imre Julis	7	1	2	1	-	-	-	1	-	2	Veszélka Mihály, a tanyai kapitány ebből szárm.
531.	Veszélka Sándor és Veszélka Julis	9	1	6	1	-	-	-	1	-	-	-
566.	Veszélka János	7	1	4	1	-	-	-	1	-	-	-

A kat. térképről több tanya száma hiányzik, ezeket nem tudtam azonosítani a népszámlálás adatsorával, ezért kimaradnak az alábbi táblázatból.

A többi Veszélka tanya lakói 1870-ben

rég házszám	a dűlő neve	tulajdonos	jelenlévő lakos	birtokos	éves cseléd	foglalkozás			foglalkozás nélküli 14 éven felül / alul			
						egyéb szolga	lakó	egyéb	ffi	nő	ffi	nő
Szeged számlás 392.	Őszeszik	Veszélka Pál	10	1	-	-	-	-	-	2	2	5
483.	Kolb	Id. Veszélka József	4	1	2	-	-	-	-	1	-	-
485.	Kolb	Ifj. Veszélka Ferenc	5	1	-	-	-	-	-	1	1	2
487.	Kolb	Veszélka Veron	5	2	-	-	-	-	-	1	-	2
488.	Kolb	Veszélka András	6	1	-	-	-	-	-	3	2	-
490.	Kolb	Veszélka Imre	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-
499.	Balástya	Veszélka Rozál és Veszélka Imre	10	2	3	1	-	-	-	2	1	1
517.	Balástya	Veszélka József	6	1	3	-	-	-	-	1	-	1
538.	Őrhalom	Veszélka Józsefné és Sz. Nagy Teréz	6	1	2	1	-	-	-	2	-	-
563.	Balástya	Veszélka Pál	5	1	1	-	-	-	-	1	2	-

873.	Szirtos	Martonosi Mihály és Veszélka Julianna	8	1	2	1	–	–	–	1	1	2
1393.	Őrhalom	Veszélka Pál	7	1	2	–	–	–	–	2	–	2
1449.	Őrhalom	Veszélka József	6	1	–	–	–	–	–	1	1	3
1476.	Kolb	Veszélka István	5	–	–	–	1	–	–	1	1	2

1876-ban készült el Szeged határának újabb kataszteri térképe.¹⁹ Részletes képet ad a tanyásodásnak Giba Antal felmérése (1836–1840) óta eltelt fejlődéséről. A Veszélkák közül kiépült tanyáik voltak a következőknek: Kolb dűlőben Veszélka Imre (3 épület), Veszélka Pál örökösei (3 épület), Veszélka Mihály (3 épület), Balástya dűlőben Veszélka József (2 épület), Veszélka Pál (3 épület azonosítható az 1393. számú tanyával), Őrhalom Dűlőben Veszélka Pál (2 épület). Kiépültnek azokat a tanyákat tekintem, ahol a lakóház mellett egy-két gazdasági épület (istálló, ól) állott. A környék két legnagyobb tanyájának Imre Antal (4 épület és olajsutú) és Csukonyi Antalné (6 épület) volt a gazdája.

Minden tanyán kinn lakott a tanyás gazda, egy kivételével: Veszélka István kiadta Kolb dűlőbeli tanyáját lakónak. A lakó föld- és ház nélküli, családos szegényparaszt, aki tartozott a tanyát tapasztani, meszelni és rendszerint a gazdánál vállalt részes aratást, nap-

Veszélka Sándor tanyája (Balástya kapitányság 180.) 2018-ban

számos munkát, tőle bérelt harmados kukoricaföldet. A 20 gazdaság közül 12 tanyán fogadtak éves cselédet, hatot a vagyonos Veszélka Ferenc fia, az 531. számú tanya örököse alkalmazott. Hat Veszélka fogadott két bérest a tanyájára. A statisztikában „személyes szolgá”-nak jelölt hét cseléd föltehetően kocsis és/vagy szakácsasszony volt. Őket a módosabb Veszélkák alkalmazták.

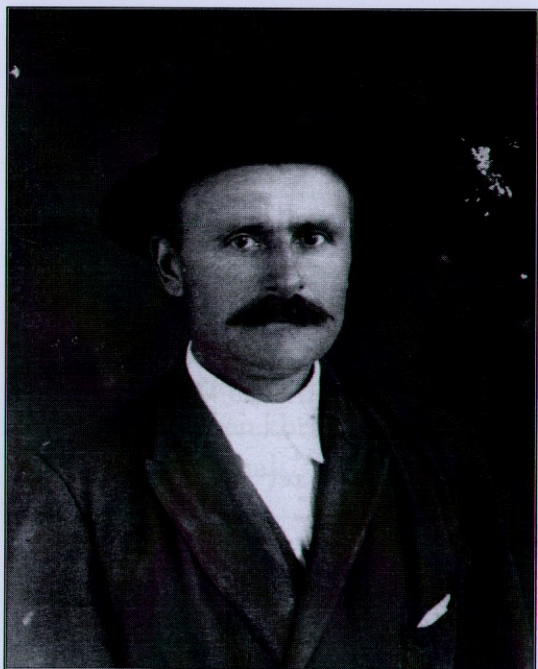
Szembetűnő, hogy a tanyákon két-három 14 éven aluli gyermeket írtak össze, holott az anyakönyvek és az emlékezések egy-egy családban több gyermekről tanúskodnak. Tudott, hogy gazdacsaládban az asszonyok a városi házban szültek és a városban kereszteltették az újszülöttet. Szeged-Felsőközponton 1892-ben kezdődött az egyházi anyakönyvezés, ami ebben valamelyest változást hozott. Gyakori, hogy tanyai családok gyermekei nagyszüleik városi házából jártak iskolába. Ugyan a Veszélka-tanyák környékén 1853. december 3-án nyílt az őszeszéki, 1856. január 2-án az alsóbalástyai elemi népiskola, föltehető, hogy módos Veszélkák jobbára a városi iskolába írták be gyermekeiket. Ezek a körülmények játszottak szerepet abban, hogy 1870 első hónapjaiban többnyire két-három 14 év alatti gyermeket írtak össze a tanyákon. Az őszeszéki Veszélka Pálnak hét, Veszélka Andrásnak öt ilyen korú gyermeke élt a tanyán, ami kb. megfelel az egy-egy családban élő gyermekek átlagának.

A Veszélka-tanyák épületei és környékük

új házszám	régi szám	régi dűlő-név	tulajdonos	a tanya		megjegyzés
				épületei	környéke	
Balástya kapitányság						
138	1407	Őrhalom	Veszelka Mihály	ház, gazd. ép.	szántó	
166	563	Őrhalom	Veszelka Pál	ház	szántó	
167	1393	Őrhalom	Veszelka Pál	ház, 2 gazd.ép.	rét	
171	1449	Őrhalom	Veszelka József	ház, gazd. ép.	legelő	
174	1476	Kolb	Veszelka István	ház, gazd. ép.	rét	
177	481	Kolb	Veszelka Mihály	ház, 2 gazd. ép.	legelő	nagyapja nemes volt!
179	530	Balástya	Veszelka Mihály és Imre Julis	ház, 4 gazd. ép. nagy tanya	rét, legelő	„öreg tanya”
180	531	Balástya	Veszelka Sándor és Veszelka Julis	ház, 4 gazd. ép.nagy tanya	rét, legelő	
181	1769	Balástya	Veszelka Ferenc			
190	538	Őrhalom	Veszelka Józsefné sz. NagyTeréz	ház	szántó	
191	489	Balástya	Veszelka Imre	ház „ gazd.ép. nagy tanya	rét, szántó	

224	483	Kolb	id. Veszélka József	hosszú ház, gazd. ép.	rét	
225	485	Kolb	Ifj. Veszélka Ferenc	ház	legelő	
226	1579	Kolb	Veszélka János			
230	488	Kolb	Veszélka András	kis ház		
231	489	Kolb	Veszélka András	ház, gazd.ép.	rét, szőlő	
233	490	Kolb	Veszélka Imre	ház	rét	
264	517	Balástya	Veszélka József	hosszú ház, gazd.ép.	rét	
267	499	Balástya	Veszélka László és Veszélka Rozál	ház, gazd. ép.	legelő, rét	
Ősszeszék kapitányság						
130	566	Ősszeszik	Veszélka János	ház, 2 gazd. ép.	rét, szántó	
134	1392	Ősszeszik	Veszélka Pál	ház	rét	
236	471	Kolb	Veszélka Imre	ház	legelő, rét	
200	2086	Kolb	Veszélka Mihály	ház	legelő, szántó	
Gajgonya kapitányság						
40	879	Szirtos	Martonosi Mihály és Veszélka Julianna	ház, 2 gazd. ép.	legelő	

Rajtuk kívül a Veszélka-családból származó asszonyokat is számba vettem, jöllehet ők nem öröközték tovább a családnevet. Ilyen házaspárok : Kormányos György – Veszélka Ágnes (Villae Szeged 462.), Meszes Péter – Veszélka Teréz (Villae Szeged 107.), Hegedűs István – Veszélka Erzsébet (Villae Szeged 424.), Csányi György – Veszélka Julianna (Villae Szeged 661.), Ördög István – Veszélka Rozália (Villae Szeged 1226.), Nagy István – Veszélka Erzsébet (Villae Szeged 1926.), Borbola András – Veszélka Rozál (Szeged szállás 748.), Kovács Ferenc – Veszélka Ilona (Szeged szállás 302.), Ördög János – Veszélka Julianna (Szeged szállás 232.), Lippai Ferenc – Veszélka Anna (Szeged szállás 279.),

Veszélka Mihály (1897–1983) 1940 körül

Csányi Ferenc – Veszélka Veronika (Szeged szállás 1899.), Rabi József – Veszélka Ágnes (Szeged-szállás 1852.).²⁰

Legtöbb tanya mellett legelő és rét terült el. Veszélka Mihály, Imre és András tanyáját minden oldalról legelő vette körül. Ez azért volt előnyös, mert az állatokat az istállóból, ólaktól közvetlenül legelni hajtották ki. Nagygazdáknak több holdas legelőjük vagy semlyékük volt a tanya mellett, amit kezdetben, a 19. század utolsó harmadáig nem vettek körül kerítéssel. Tömörkény István írta: „A kerítés csak parádé. Az út felé eső oldalra szokás készíteni s mióta a köcsögállók divatja elmúlt, arra akasztják a tejesköcsögöket.” 1907-ben viszont arról tájékoztat: „Már most kerítést csinálendő mindenféle jószágna, csirkének, libának egyará, mert ha a más földjébe belemegy, rettentő háborúk és bírságolások keletkeznek a törvény előtt...”²¹

A tanyák körüli kerítést szükségessé tette a belterjes kultúrák terjedése, a tanya melletti szőlőtelepítés. 1887-ben még csak Veszélka András 489. sz. tanyája mellett virult kis szőlő, különben a gazdák szőlői kisebb-nagyobb hógömbökben voltak: pl. Bárkányihegy, Gémeshegy, Szilberhegy stb. Szántóföld csak két tanya, rét és szántó szintén két tanya mellett terült el.

A szegedi határban megtelepülő családok alkalmazkodtak az uralkodó északnyugat-délkeleti széljáráshoz. A házat lehetőleg úgy építették, hogy hátsó vége észak-nyugatra nézzen, így a szélviharok kevéssé tehettek kárt a nádtetőken. Úgy mondták: „Lefölvéggel építköztünk.” Az istálló erre merőlegesen épült, hátuljával észak-nyugatra – mint az ábrakon látható –, így a ház és az istálló között szélről védett kis térség volt. Elég gyakori, hogy az istállót a házzal egy födél alá, annak észak-északnyugat felőli végébe építették. Ilyen öt osztatú, 22–25 méter hosszú ház volt több a Veszélka-tanyán, pl. idősebb Veszélka József 489. számú tanyáján.

Négy gazdasági épület az 1880-as években Veszélka Mihály és Sándor tanyáján volt. Mihály 530. számú tanyáját (utóbb Balástya kapitányság 179.) emlegették öreg tanyának, a vertfalú lakóház még a 18. század végén épülhetett. Ez a két tanyatelek már a 20. századból ismert gazdatanyákat idézi. Az 531. számú tanya mellett pár száz négyszögölnyi „szálerdő” terült el, amit homoki gazdatanyák közelében később is láttam. A kis akác jó szélvédő, vágás után igen alkalmas szerszámfának és kiváló tüzelő.

A nagygazda Veszélkák birtokai egyre aprózódtak, úgyhogy a 19. század végére csak ket-
tőnek volt 100 holdon felüli földje.²²

birtokos neve	gazdaság (kat. hold)	állatállomány				cselédek	eszközellátottság							
		sz.mar-ha	ló	ser-tés	juh		loko-mobil	ve-tőgép	rosta	eke	szecs-kavágó	borona	henger	szekér
Veszélka Antal	113	18	4	–	200	5	–	–	1	3	–	3	–	5
Veszélka Ferenc és társa	173	10	6	20	22	3	–	–	1	2	–	1	–	2

Veszélka Antalt jelentős birkatartónak említi a család is: 2–300 darabnyi falkáját fogadott juhász őrizte.

Száz kat. holdon felüli birtokosok 1912-ben²³

birtokos neve	birtok (kat. hold)	szántó	kert	rét	szőlő	legelő	erdő	nádas	használatlan	kat. tiszta jöv.
Ifj. Veszélka Imre József	117	60	–	47	4	–	–	–	4	770
Veszélka Nándor	149	82	–	55	5	4	–	–	1	1159
Veszélka Sándor és tsa	158	80	–	44	–	13	–	–	18	735

Ifjú Veszélka Imre Józsefet a Szeged szállás 484.tanyán lakó Józseffel azonosítom, akinek 7 gyermeke élte meg a házasság, családalapítás korát. Egy emlékező szerint kb. 100 holdat osztottak meg az örökösök között.

Veszélka Nándor az anyakönyvekben Ferdinánd keresztnéven szerepel, a 19. században legmódosabb Veszélka, Ferenc legkisebb gyermeke. Veszélka Sándor és társa szintén ennek a vagyonos ágazatnak a sarja.

A három gazdabirtok tiszta jövedelméből kitetszik, hogy a földek átlaga holdanként 6–7 aranykoronás, a jó minőségű, barna homokos szántó valamivel átlag fölötti volt.

Veszélka Nándor birtoka 55%-át, ketten kb. felét használták szántóföldként. Jelentős, 28–36%-os a kaszálórét aránya, viszonylag kevés a saját legelő és a birtok területéhez képest a szőlő. Kerti kultúrával a nagygazda Veszélkák a 20. század elején nem foglalkoztak.

A gazdaságok egykorú állattartásáról nincs írott forrásom. Idősek úgy emlékeznek, hogy az 1930-as évek második felében Veszélka Józsefnek még volt 2 pár ökre, de akkoriban már lóval szántottak, mert úgy gyorsabban haladt a szántás. Az ökröket csak teherszállításra pl. hordáskor fogták járomba. 1944–45-ben az átvonuló katonaság a lovakat elrekvirálta, ezért a háború után többen bivallyal szántottak, mások a teheneket jármozták.

A 20. század első felében bérest tartó, napszámosokat és részesaratókat alkalmazó tanyai gazdaság működését Veszélka György Imre följegyzéseiből ismerjük. 1926 és 1936 között kis füzetbe írta gazdálkodásának jellemző mutatóit.²⁴ Gazdasága 1932-ben 50 kat. hold, 1936-ban 33 kat. hold, állatállománya 1932-ben 4 ló, 2 tehén, 2 borjú, 3 disznó és számos baromfi.

Vetésterület és földhasználat kat. holdban

év	rozs	búza	árpa	zab	köles	krumpli	kukorica	répa	kaszáló	legelő	vízállás
1932	10	1	1	½	1 ½	3	15	3	8	6	3
1936	12	1 ½	1	1	–	½	4	–	4	3 ½	3

1932–36 között birtoka 17 holddal kisebb lett, emiatt a kukorica vetésterülete, a kaszáló és a legelő csökkent és elmaradt a köles vetése.

A gabonafélék terméseredményét 1926-ból ismerjük: termett 99,6 q rozs, 21,6 q tisztabúza, 8 q árpa, 39,8 q zab. Följegyezte az aratók részesedését is: a Szemerédiéknek (2 fő) rozból 18 q, tisztabúzából 2,8 q, zabból 1,3 q, árpából 60 kg, Gémes József aratónak rozból 9 q, „tisztából” 1,4 q, zabból 65 kg, árpából 30 kg volt a részesedére. Az aratóknak összesen 33 q gabona járt.

Pontosan bejegyezte a cselédbért is:

„Kakuk Antal gazdasági cseléd meg lett fogadva 1927. év március 6.-án az alábbi bér mellett”:

1 öltöny ünneplő nyári szövetruha

1 kalap

1 pár ünneplő csizma – Majsán 30 pengő

3 mázsa rozs – 1 mázsa rozs fejében 25 pengő 50 fillér

1 mázsa tiszta

2 mázsa csöves tengeri – megvan

10 méter sárgavászson

előleg 10 pengő 927 III.7.-én

Ugyanabban az évben Kiss János gazdasági kanász bére:

1 öltöny bársony pantalós ruha kalappal

1 pár szandár (!)

2 mázsa rozs

1 mázsa tiszta

2 kiló házi szappan

1 db bárány

1 pár strapa csizma – meglett véve kisteleki vásárban

2 pár fehér ruha

előleg 50 kiló tiszta, 2 pengő szentkúti útra (a pünkösdi búcsúba), 1,6 pengő disznóbugatás 1927. VII. 13.-án

1927-ben másik gazdasági cselédet is fogadott. Menyhárt Antal évi bére: 11 mázsa rozsbúza, 4 mázsa tisztabúza, 15 körösz rozsszalma, 2 választási malac, 1 pár strapa csizma, 1 téli ünneplős nagykabát és 450 ezer korona. Adott 50 ezer korona foglalt és két ízben még 30 ezer koronát.

A cseléd nem töltötte ki az esztendő, mert utóbb a gazda följegyezte:

„edig szolgál öt hónapot ezért természetbeni járadék és pénz: 455 kiló rozs, 165 kiló tisztabúza, 6 kereszt szalma, 5,5 kéve (?), 215 ezer korona.”

1927 júliusában három napszámosnak fizetett bért:

Csányi Józsefnek szőlőkötözésért 4 nap 4 pengő

Dékány M-nek széna-vontatásért $\frac{1}{2}$ nap 2 pengő

Csányi Józsefnek széna-vontatásért 1 nap 4 pengő

Németh I-nek szénarakásért $\frac{3}{4}$ nap 3 pengő

Dékány M-nek szénarakásért $\frac{3}{4}$ nap 3 pengő

Belterületi házban lakó szüleinek évi kommenciót adott a gazda. „Veszélka Apusnak beszállított 1927. november 12– 1928. január 27 között 7 (hét) fuvarban” 26 mázsa 98 kiló tengerit, 26 mázsa 98 kiló tisztabúzát, 24 mázsa rozst és 6 mázsa 16 kiló zabot.

1929. évi cselédszerződések: „Pap Istvánt gazdasági cselédnek fogadtam 1929. év május 12.-étől egy évre 1930. év Szentgyörgy napi vásárig az alábbi bér összegér:” 8 mázsa rozsbúza, 1 nőtény bárány, 1 pár strapa csizma, 1 öltöny téli ruha, 1 sapka, 40 pengő – 1929. Veszélka 26.-án. Betegség miatt a béres felmondott és az eltöltött időre a gazda 340 kiló rozst és 55 pengő 70 fillér pénzbért fizetett.

„Bálint Istvánt minden gazdasági cselédnek megfogadtam az alábbi bérösszegér: 7 mázsa rizs, 1 mázsa tisztabúza, 1 választási nőtény malac, 2 kiló szappan, 50 pengő, 1 zsák burgonya alá föld. 1929 ez év január 19.-én veszi kezdetét és a szolgálat végződik 1930. január 18.-ig.” Előleg 5 pengő cipőjavításra.

1930-ban Kovács István évi bére: 8 mázsa búza, ebben egy „tisza”, 1 öltözet ünneplő ruha, 3 vékás ingen föld, 1 ingen bárány, 2 pár fehér ruha, 50 pengő. A gazda 5 pengő foglalt adott (1 vékás föld = 400 négyszögöl). Ugyanakkor Makalica Mária cselédlány évi bére: 100 pengő, 2 vékás ingen föld, 2 kiló toll tokkal, hajjal (párnahuzattal), 4 mázsa rozs, 1 mázsa tisza, 3 kiló bab.

Veszélka Dezső (1908–1993) 1938–40 körül

A Kapás-nővérek, akik anyai nagyapjuk gazdasági följegyzéseit megőrizték, az egykori Pálos pusztán laknak (Csólyospálos, Tanya 667). Nagyapjuk halála után az „öregtata” Veszélka József 11 holdat vett 3 lányunokájának: Matildnak, Julinak és Gizellának. A másik ágon dédapjuk, Sisák Mihály kisteleki nagygazda 50–50 holdat örökített 3 gyermekére: Ilonára, Máriára és Benjáminra. Sisák Ilonát (1895–1970) 1914-ben vette feleségül Veszélka György Imre. A kisteleki nagygazda és a sokgyermekes, örökösödéskor osztódó vagyonú Veszélka József leszármazottai kerültek össze. Három lányuk élte meg a felnőttkort, Matildot (1927–2016) a felsőtanyai Kapás Péter (1920–2006) vette feleségül. Lányaik: Mária (1950) és Edit (1957) nyugdíjas óvónők. Kisgazdaként a téesz-szervezés előtt állatállományuk 2 ló, 2–3 tehén, 2 anyadisznó, 20 anyabirka, 20 pulyka, 20–30 liba, 30–40 baromfi. Termékeiket a közel majsai piacon értékesítették.

A csólyospálosi tanya gondozott, kőporos vakolatú épület, üveges verandával. Az egyik szoba falán családtörténeti dokumentumok és fényképek múzeumi kiállítást idéző elrendezésben, a melléképületben pedig a paraszti állattartás, földművelés régi munkaeszközei láthatók. Tanyán „ritka madár” az ilyen gyűjtemény!

A Veszélka Sándor – Malatinszky Ilona házaspár az 1900-as években

Az életmód néhány jellemzője

A tanyai fiatalok munkában: aratáskor, kapáláskor vagy háznál tartott *padkaporos bál*on ismerkedtek meg. Tömörkény István 1899-ben így írt a *dugott bálnak*, Alsótanyán *csutrinak* mondott összejövetelről: „...összeállnak húszan-huszonöten legények s valamely fiatal gazda tanyáján, ahol elég tág ahhoz a szoba, maguk rendeznek bált, hívogatván rá a környékről a lányfelét. De ennek úgy kell menni, hogy akit nem illet, nem tudjon róla, mert büntetés jár ki érte (...) nem is este kezdődik a vígaszság, hanem már délután jönnek a lányok meg a táncos kedvű menyecskefélék, minthogy ezeknek híradások voltak. Egy csomóba verődnek a lányok az udvaron, a legénynép pedig szivart szí odabenn a szobában, ami a napot ünnepi jelentőségre emeli. S csapra van már ütve az akós hordó a konyhában...”²⁵

A legények tizenhét-tizennyolc éves koruktól, mikor aratáson, sarjúvágáskor maguk kaszáltak, a lányok tizenöt-tizenhat évesen járhattak házibálba.

A balástyai Rácz Valéria (1928) tizennyolc éves volt, amikor először ment *padkaporos bálba*. A közeli Förgeteg-tanyán a házban lakó lakott, ott tartották a bált. A lakó fia tamburázott. Lehettek 25–30-an a fiatalok. Akkor ismerkedett meg későbbi férjével, Veszélka Józseffel. Éjfélig tartott a bál, akkor a muzsikus eljátszotta az utolsó nótát, a lányok visszamentek anyjukhoz: a *gardimamához* és indultak haza. Legközelebb megint padkaporos bálban találkoztak. „*Hat évig találkoztunk, de nem engedték, hogy összeházasodjunk, mert volt egy nővéröm, aki még nem mönt férjhez. Anyám azt mondta: „a sarnyút nem vágják anyaszéna előtt...” az udvarlónak is volt két bátyja otthon.*”

1952 novemberében volt az esküvőjük, egy napon vőlegénye bátyjának esküvőjével. Nagy lakodalmat tartottak: 160-an voltak meghívottak. Utána férje szüleinél, a Veszélka-tanyán laktak. A következő évben férje bevonult katonának és a fiatalasszony hazament szüleihez, míg férje „odavolt”. Szüleinek 15 lánc, apósának: Veszélka Mihálynak (1897–1983) 12 lánc földje volt. Miután férje leszerelt, tanyás bérlők voltak Veszélka Dezsőnél: 12 holdat béreltek a tanyával. „*Sok haszonbért fizettünk – emlékszik az asszony – mindön évbe el köllött adni egy tehenet*”. Törekedtek, hogy a maguk házában lakjanak, s végül 1960-ban épült fel a házuk szülei tanyája mellett. „*Amit ősszel vetöttünk, márt a téesz aratta. Nem írtunk alá, üldöztek az agitátorok.*” Végül a Zöld Mező Termelőszövetkezet tagjai lettek.

Kedvelt összejövetelük volt a szomszédolás. Leginkább a közvetlen tanyaszomszédok és közeli rokonok jártak össze vasárnap délutánonként. Télidőben hétköznapi este is, „*miután elvégeztkölödtünk a jószággal*”. Rendszerint kártyáztak, kedvelt játékuk a filkőzés volt.

A Veszélkák gyümölcsöt, zöldségfélét, baromfit, tojást, tejet, tejterméket vittek a szegedi, kisteleki és majsai piacokra. Szeged volt távolabb, oda éjfél után 2 óra tájban kellett indulniuk. Majsára hajnali fél 4 tájban indultak el. Sorolják a korán érő gyümölcsfélét. Kajszibarack, fahéjalma, dallosalma, fontosalma, biszmark-alma, szentistváni édösalma, nyári parolin, árpával érő körte, boldogasszonyi szilva, ringlószilva, lószömű szilva, besztercei szilva, nyári pirosalma, majd a télen elálló húsvéti rozmaring és jonatán alma.

Régen löcsös kocsin, szalmával aljazott kocsiderékban, vesszőkosarakban vitték a portékát, az 1930-as években terjedtek el a féderes *nagyatádi kocsik*, melyekben a dűlőutakon kevésbé rázódtott az áru. Számos piacozó kisparaszt csak 1946–47 körül tudott jó rugózású fédereskocsit venni. Messze földön híresek voltak a szomszédos Kiskundorozsma kocsigyártó kovács- és bognármesterei.

Voltak olyan egylovas törpebirtokosok, akik ketten összefogtak és együtt piacoztak. Számos családban az asszony járt piacokra.

Disznót, kismalacot, birkát, tehenet, lovat a dorozsmai, kisteleki, majsai és szegedi vásárokon értékesítettek. Néhány család pulykát nevelt és a hizott pulykát karácsony előtt kisteleki kofához vitte, aki Budapestre szállított. Megjegyzem, az 1960-as évek második felében a szegedi vásáron láttam szovjet Volga és NDK gyártmányú Wartburg személygépkocsi tágas csomagtartójából birkákat és kismalacokat árulni. Az eladók homoki

szakszövetkezetek vagy téeszék árutermelő gazdálkodói voltak. Változtak a teherszállító eszközök, változtak az emberek.

Felsőközponton a templomot Páduai Szt. Antal tiszteletére szentelték föl 1903-ban, s attól fogva Szent Antalkor tartottak búcsút. Azelőtt – és utána is – a tanyák népe a Szeged–Alsóvátosi és a szentkúti búcsúba járt leggyakrabban. A köröszttel és búcsúvezetővel gyalog járták meg az utat. Sokan mentek lovaskocsin, vonaton az utóbbi évtizedekben kerékpáron Szentkútra. Rácz Valéria 16 évesen volt először a szentkúti búcsúban, utána még fiatalon négyszer tette meg az utat vonaton vagy kerékpáron.

A keresztelési anyakönyvek mutatják, hogy az 1850-es években a Veszélka Imre – Német Veron és a Veszélka Pál – Nagymihály Rozália házaspár a „villae Szeged” 2066. számú tanyán lakott. Ahol két nő férfi a családjával szülei tanyáján élt, ott a nagycsaládi együttélés kései meglétével találkozhatunk. Az 1870-es népszámlálás összeírói ilyen együttélést Felsőtanyán már nem találtak. Kilencvenéves emlékezőm idézi föl, hogy a három nemzedéket magába foglaló családban a fiatalasszony a házban, férje az istállóban hált. „A mama szólt, hogy az embör bemöhet (az asszonyhoz)”. A Veszélkák a fiatal házassoknak minél előbb tanyát béreltek, majd építettek, föltehetően ezért nem lelhető fel az emlékanyagban a nagycsalád szervezet.

Összegezés, következtetések

A Felvidékről származó Veszélkák a 18. század közepén Csongrádon tűntek föl, majd az 1770-es években Veszélka Jánosnak Szeged Palánk városrészében volt háza és nem sokkal később három Veszélka: János, József és Pál a szeged-felsővárosi kaszálók övezetében birtokolt szállásföldet. A szeged-felsővárosi kaszálók 1776–77. évi összeírásában nincs Veszélka nevű tulajdonos, ebből arra következtettek, hogy a család először városi házat vásárolt és utána vettek szállásföldeket. Nagy, 70–100 holdas földeket szereztek, ahol állattartó szállásokat, az 1830-as évektől tanyának nevezett gazdaságokat építettek. Az 1830-as évekre Veszélka Pál örököseinek, Veszélka Imrének, Józsefnek és Mihálynak kiépült tanyai gazdasága volt.

Az egyházi anyakönyvek mutatják, hogy számos családban 10–12 gyermek született. A csecsemő- és kisgyermekkor elhalálozás ugyan jelentős – több családban 30–40%-os –, ám a Veszélka családok többségében így is 6–7 gyermek nevelődött föl és alapított családot.

Veszélka Jánosnak Szeged-Palánkban volt ház, ott születtek gyermekei, de Veszélka József György felesége 1839 és 1859 között már Rókuson szülte gyermekeit. A Veszélkák több nemzedéken át Rókuson volt házuk. Ez a Város a 18. században kibontakozó északi városrésze, ahonnan a felsőrészi tanyákat dűlőutakon és a Pestre vezető postaúton legjobban megközelíthették. Halottaikat a városban vagy a tanyához közelebb fekvő Kisteleken temették el. A Város 1892-ben létesítette Szeged-Felsőközpontot, attól fogva az ottani kápolnában, majd templomban történt a keresztelesek, házasságkötések és temetési szertartások túlnyomó része. A família idős nemzedéke rövid ideig még kétlaki életmódot élt: öreg napjaikra „hazamentek” a városba és ott temették el őket. Felsőközpont azután vált igazában vonzásközponttá, amikor 1950-ben a tanyás határt leválasztották

Szegedről és Balástya néven önálló közigazgatású község lett. Egyidejűleg kilenc községet szerveztek Szeged régi határában.

A Kistelekhez közeli Veszélka tanyákról számos család a 20. században odajárt kereszteltetni, esküvőre és temetkezni. Több vagyonos Veszélka Kisteleken vásárolt vagy épített házat, pl. Mihály (1843–1912), Ferdinánd (1853–1929). Kistelek mint piacközpont is vonzó volt árutermelő gazdaságaik számára.

Módos Veszélkák gyermekei gyakran házasodtak össze hasonló vagyonú családok sarjaival. A Veszélka és az Imre-család között erre említettem példákat. A familiában több legény választott feleséget a tehetős Nagymihály-családból: pl. Veszélka Pál – Nagymihály Rozál (Szeged-szállás 481.) Veszélka Ferenc – Nagymihály Anna, Veszélka József – Nagymihály Teréz (Balástya 171.) Ahol a feleség jelentős földet vitt a házasságba, a Veszélkák a házasságkötés után is gazdaszíntén élhettek, miközben szüleik birtoka egyre aprózódott.

A családról igen kevés archív fotó maradt ránk. Bizonyos, hogy a 19. század végén és a századfordulón, amikor az ünnepi alkalmak, pl. az esküvő fényképezése terjedt, még kevesen álltak a fényképezőgép elé. Veszélka Mihály tanyai kapitány, amikor portréja készült, ezüstgombos lajbit, zsinóros kabátot, nyakbavalót és csizmát viselt. A fém gombosoros lajbi és a csizma a gazdaöltözet hagyományos darabja, a gombkötők készítette zsinórozás viszont a 19. század második felében széles körben divatos magyaros viselet kelléke. Ugyanezt a zsinórozást látjuk, szolidabb kivitelben, Veszélka Sándornak feleségével közös fényképén. Kézenfekvő, hogy a kisebb birtokú Veszélkák ezt az öltözetet nem tudták megfizetni.

Polgári, városi hatás a mentalitásban is föllelhető: ilyen pl. Veszélka Józsefné második feleségének tekintetes asszony megszólítása. Ezek egyedi példák, de föltehető, hogy a kiterjedt parasztcsalád más, módos ágazataira is jellemzőek.

Emberi tulajdonságaikat tekintve a férfiak kedvelték az állatokat, elsősorban a lovat szerették, megitták a bort, többen mulatós, lobbanékony természetűek voltak. Emlékezők szerint Veszélka Mihálynak (1884–1956), mikor feleségével a balástyai tanyára költözött, nézeteltérése támadt apósával. Felesége, Sisák Mária (1902–1973) türelmét veszítette és kifakadt „*ne regulázzanak, egrécirozzanak minket.*” Végtevére el kellett költözniük onnan és visszamentek a Sisák-tanyára. Mihály mulatós, virtuskodó ember volt, egy ízben lovon ülve ment be a Sutka-kocsmába. A kocsmáros annyi aranypénzt követelt kárpótlásul, ahány patkónyomot hagyott lova a kocsmá padlóján. Máskor két ökör árát elitta a kocsmában. Azt tartja a családi legendárium, hogy a Sutka-kocsmában kártyajátékban föltette a tétre feleségét. Elvesztette a partit és miután felesége ezt megtudta, elvált tőle.

Volt olyan ága a családnak, ahol ügyvédre, másutt orvosra, gyógyszerekre ment el a vagyon. A végletet a betyár Veszélka Imre jelenti, akit tizenöt évre ítélték és József, aki akasztófán végezte. Az utódok szégyellték a betyár Veszélkákat. Így vélekedett Gémes Eszter, Veszélka András felesége is: szerinte ezért nem nyilatkoztak Móricz Zsigmondnak és másoknak sem. A népes família beilleszkedett abba a tanyai (és városi) közösségbe, ahol a 18. század végétől megtelepedett, dolgozott, elfogadtatta magát és azt, aki nem e közösség törvényei és íratlan normái szerint élt, kirekesztette magából.

A jó végleletet a tanyai kapitány Mihály, a ma élők közül az író Veszelka Attila, a családi emlékeket és a hagyományos parasztlelet tárgyait gyűjtő Kapás-nővérek és a család történetét búvárló Imréné Veszelka Valéria képviselik. Mindegyikük tehetségével és/vagy szorgalmával tűnt ki a népes famíliából.

Két Veszelka életvitele, gazdasága különös figyelmet érdemel. Mindketten tanyán laknak, bár élhetnének benn a faluban vagy városban is. Megtehetnék, de ragaszkodnak a tanyai létformához.

Veszelka Péter 79 éves, zömök, eleven mozgású és észjárású, beszédes ember. Tíz évet letagadhatna életkorából. A sándorfalvi Kéri dűlőben, Kovács István egykori iskolatársam tanyáján találkozunk és autón megyünk át a Külső Kúti dűlői Veszelka-tanyára. Ismerős a környék, éppen húsz éve jártam erre, amikor Sándorfalva tanyáit és lakóit számba vettem.²⁶

A tanyát részben akáckarokkal, részben drótkerítéssel szegélyezett nagy gyöp veszi körül, mely kb egy hektáros. Az 1959-ben vásárolt tanyaházat Veszelka felújította, de meghagyta a délre néző széles ereszalját, ami beüvegezetten zárt helyiség és jó időben pihenésre, a családtagok, vendégek fogadására alkalmas. Előtte kis virágoskert van. A padlástérben szobát alakított ki, ahová lépcső vezet.

A tanyakerítés mellett disznóólak, birkaszín, baromfiólak sorjáznak. Lapáj fajta, hosszú testű hússertést tart, az anyakocának idén 12 kismalaca volt. Évente két disznót vág, a kolbász, szalámi, disznóegyetmás nagy részét lánya családjának szánja. Harminc birkát tart, téli-koratavaszi szaporulatuk huszonöt kisbárány volt. Nagy gépszínben traktort, NDK-gyártmányú, használtan vett kombájnt, az udvarban kettős ekét, boronákat, szé-nagyűjtőt látok.

Felesége egy évtizede meghalt. Amikor a tanyán jártam, élettársa hosszú ideje betegeskedett és a faluban tartózkodott. Veszelka ritkán időzik belterületi házában, mert a jószágtartás nap mint nap a tanyához köti. Észrevehető, szereti az állattartást, szeret a tanyán tevékenykedni – ez élteti. Lánya Csongrádon tanárnő, unokái közül egyik orvos Szegeden, másik mérnök Budapesten, a legkisebb még gimnazista. Kérdés ki viszi majd tovább a gazdaságot?

Veszelka Sándor (1955) a vagyonos Veszelka Ferenc ágazatának szülötte, akiket *Ferdi* Veszelkáknak neveztek. Apai nagyapja, szintén Sándor (1876–1954) 1903-ban Felsőközponton kötött házasságot Malatinszky Ilonával (1882–1976). Anyai nagyapja, Újvári János szatymazi gazdálkodó Nonius fajta lovakat tartott, a katonaság is vásárolt tőle remondákat, igen büszke volt rájuk. Apja, Veszelka Sándor (1922–2007) mindössze hat holdat örökölt, felesége, Újvári Valéria (1930–2019) vitt több földet a házasságba. Szülei 1961-ben 21,5 holdat adtak be a Zöld Mező Téeszbe és a szövetkezet vitte a két lovat, tehenet, vetőgépet, gumiskocsit.

1979 tavaszán kezdett fóliázni. Kezdetben két sátra volt és krumplit, paprikát, paradicsomot termesztett. 1982-ben kutat fúratott és fokozatosan fejlesztette gazdaságát. A fóliás növénytermesztés mellett disznókat hizlalt: voltak olyan esztendő, amikor 70–80 hízó leadására kötött szerződést. 1990-ben anyai részről 12 hektár, apai részről a kárpótlási jegyek révén 24 hektár föld került a gazdaságba. Apja eladta felsőközponti házát és az árán is földet vásároltak. A fóliasátrak fűtésére több fajta kazánt kipróbált, végül néhány

éve nagy teljesítményű gőzhajó-kazánt vásárolt, melynek előnye, hogy mindent eltűzelhet benne. A tanyán mindig akad hulladék, száraz faág tűzrevalónak.

2019 tavaszán 18 nagy, 40 méter hosszú fóliasátor alatt kizárólag uborkát termeszt. A sátrak alapterülete mintegy 8 ezer m². Kötözés és uborkaszedés idején erdélyi vendégmunkásokat alkalmaz, akiknek egy üres tanyájában ad szállást. Két gyermeke van : Sándor (1984) és Attila (2002). Családja is részt vesz a fóliázásban. 1989-ben a régi Újvártanya mellé új házat épített, ahol Sándor fia lakik élettársával. A termést kisteherautón szállítják a szegedi nagybani piacra.

A 64 éves Veszélka Sándor nem kíván faluba költözni. Elégedett azzal, amit megfeszített munkával eddig elért és bízik benne, hogy a fóliázásnak családjában lesz folytatója.

A népes családnak azokat az ágazatait követtem a közelmúltig, illetve napjainkig melyek leszármazottaival megismerkedtem és tőlük ismereteket szereztem családjuk életéről. Adatközléseikkel hozzájárultak a családtörténet feltárásához: Veszélka Józsefné Rácz Valéria (1928), Szűcs Lajosné Veszélka Ágnes (1938), Veszélka Péter (1940), Imre Józsefné Veszélka Valéria (1953), Veszélka Sándor (1955), Veszélka Antal (1956), Kapás Edit (1957). Szíves közléseiket köszönöm.

Veszélka Péter sándorfalvi tanyáján

~ Jegyzetek ~

- ¹ Veszekáné Gémes Eszter: *Történetek Rózsa Sándorról*. Budapest, RTV-Minerva Kiadó, 1981.; Veszeka Attila: *Veszeka Imre, Rózsa Sándor legkedvesebb cimborája és én*. Budapest, Hungarovox, 2015. 76–125. o.
- ² Szentesi Zöldi László: *Nagy betyárkönyv*. Méry Ratio, 2009.
- ³ Bálint Sándor: *A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete* In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1974–75* 2. kötet. Szeged, 1976.
- ⁴ Adatközlő Veszeka Józsefné Rác Valéria (1928)
- ⁵ Csongor Győző: *Balla Antal XVIII. századi szegedi kézíratos térképe. III. Vár és Palánk* In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1970–1*. Szeged, 1970. 218. o.
- ⁶ Csongrád, Róm. kat. plébánia irattára. *Matricula Baptisatorum*, Szeged, Belvárosi (palánki) plébánia irattára
- ⁷ A családtagok születési, házasságkötési, halálozási adatait a következő anyakönyvekből jegyeztük ki: *Matricula Baptisatorum Ecclesiae Szegediensis ad S. Rochum Conf.* 1852.-től; Kistelek, Római kat. plébánia, *Protocollum Baptisatorum Anno 1778–1818*; *Matricula Baptisatorum Eccl. Parochialis Kistelek*, 1852–1862.; R. kath. egyház keresztelési anyakönyve, Kistelek 1880–1895.; a Szeged–felsőközponti rk. egyházban eskettek anyakönyve 1894-től.
- ⁸ CSMÖL, Szeged. Vedres István térképe, 1820–1824. Térképtár 57/24. Sectio 38.
- ⁹ A szegedi kaszálók használatáról és építményeiről lásd: Juhász Antal: *Adatok a szegedi tanyák kialakulásához*. In: *Ethnográfia* 1975/2–3. 276–312. o.
- ¹⁰ CSMÖL Szeged I. Feudális kori összeírások. Szeged város városrészei polgárainak összeírása. 1796–1798. *Tabella neo receptorum livium* a 24 april 798 – 22 april 1800
- ¹¹ Juhász Antal: *A szegedi közlegelő bérbeadásának kezdetei*. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978/79–1*. Szeged, 1980. 19–46. o.
- ¹² CSMÖL, Szeged város titkos levéltára. *Hasonbéri szerződés Szegeden 1854. augusztus 29-én*
- ¹³ Veszeka Attila i. m.
- ¹⁴ Veszekáné Gémes Eszter i. m.
- ¹⁵ Juhász Antal: *A Szeged-felső-tanyai Imre család a 18–20. században*. Sajtó alatt. Megjelenik A Móra Ferenc Múzeum 2018. évi Évkönyvében.
- ¹⁶ Farkas József (szerk.): *Szeged története*. 2. (1686–1849). Szeged, 1985. 401–403. o.
- ¹⁷ Veszeka Attila i. m. 10–11. o.
- ¹⁸ Szeged sz. kir. város határának térképvázlata. 1887. A kézíratos, színes térképet a Móra Ferenc Múzeum néprajzi adattára őrzi.
- ¹⁹ CSMÖL, Szeged, az 1870. évi népességi összeírás felvételi ívei. Szeged-Felső-tanya.
- ²⁰ CSMÖL, Szeged, Térképtár, T. 152. Szeged város külterületi kataszteri térképe, 1876. A térképnek 146 szelvénye van.
- ²¹ Tömörkény István: *Belterjes gazdálkodás*. In: *Uő: Hajnali sötétben*. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1958. 213–215. o.
- ²² A Magyar Korona országainak mezőgazdasági statisztikája II. *Gazdacímtár* 1897.
- ²³ Rubinek Gyula (szerk.): *Magyarországi gazdacímtár*. Budapest, 1912.
- ²⁴ Az értékes gazdasági napló közlését Kapás Edit ny. óvónőnek köszönöm.
- ²⁵ Tömörkény István: *Dugott bál*. In: *Uő: A Szent Mihály a jégben*. Sajtó alá rendezte Czibor János. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1957. 307–308. o.
- ²⁶ Juhász Antal: *A sándorfalvi tanyák*. In: *Sándorfalva története és népelete*. Átdolgozott kiadás. Sándorfalva, 1999. 228–241. o.

nka

9 770239 138003

19007